

PÉTER LÁSZLÓ

Radnóti Miklós szegedi lakásai*

Először 1969. november 7-én a *Délmagyarországban* írtam Radnóti Miklós szegedi lakásairól. Ennek változata jelent meg *Szeged irodalmi emlékhelyei* (1974) című könyvemben. Előttem már egyetemi társa, barátja, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának hírneves tagja, Ortutay Gyula (1957), utánam pedig másik két barátja, Tolnai Gábor (1974) és Baróti Dezső (1977) számolt be a költő szálláshelyeiről, némelyikről nem csak hiteles, de szellemes leírást is nyújtva. Radnóti levelezésének legteljesebb ismeretében kiváló monográfusa, Ferencz Győző tette mára a lehető teljessé a listát (2005).

Az apátlan, anyátlan Radnótit anyai nagybátyja, Grosz Dezső nevelte. Ő kísérte Szegedre 1930. szeptember 11-én, amikor unokaöccse először a városba jött, hogy beiratkozzék az egyetemre. Az éjszakát szállodában töltötték. Nagybátyja másnap száz pengőt adott unokaöccsének, és visszautazott Pestre. A költő a Jerney-házban (Széchenyi tér 8. I. 15.) vett ki lakást. „Szegényszagú hónaposszoba” – ahogy Ortutay jellemezte. Olcsó volt, 25 pengő egy hónapra, mert még mindig ugyanezen az emeleten volt a belvárosi leányiskola. Az első világháború idején szorult ide; itt játszódtott Móra Ferenc riportból (*Pétör a tejjel*, 1914) alkotott remek elbeszélésének, *A másik csalónak* (1929) története. Radnóti a gyermekeknek unos-untig hallott dalából (*Kiskácsa firdik...*) már 16-án verset írt *Kiskácsa firdik* címmel. *A kácsa* mint alaktani (kiejtésbeli) tájszó már ekkor megragadt a fülében, s később is visszatért versében (*Zaj, estefelé*). Fífinek beszámoló levelében alaprajzot is közölt szobájáról. Ágy, szekrény, éjjeliszekrény, asztal, szék, mosdó és kályha volt benne. Nem volt azonban ablaka! Baróti szerint csak az folyosóra nyíló üveges ajtó szolgált némi világossággal.

Mégis itt húzta ki az egész tanévet, sőt 1931. szeptember 7-én a második tanév elejére is ide költözött. Csak a második félév elején, 1932. február elején talált új helyet. Ferencz Győző idézte Fífinek írt leveléből: „Megjártam vagy huszonöt helyet. Irtózatos! Micsoda lakások! Petróleumlámpa, gáz, zsidószag, keresztényszag, konyha-, öreg-, fiatalasszony-szag, pókháló, sötétség, légyköpéses tükrök, undorító bútorok, borzasztó délután volt.” Aznap nem is talált megfelelőt, az éjszakát barátjáéknál, Reitzer Béláéknál, Újszegeden, a Pécskai u. 2. sz. házban töltött, s csak másnap tudta kivenni a Valéria (ma Bartók) tér 11. sz. ház I. emeleti 3. sz. „túrhető” szobát. Ennek 35 P volt a bére.

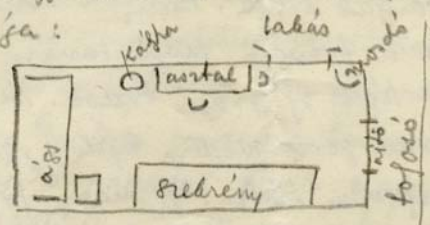
Bizonyára ez is hozzájárult, hogy már egy hónap múltán elhagyta: március elsején átköltözött a Zrínyi u. 8. sz. házba, olcsóbb szállásba. „Az az öt pengő sokat számít.” „Rendes iparosemberek, övök a kis ház, a Fogadalmi templom alatt. Van benne szekrény, mosdó, egy kis asztal, dívány és karosszék.”

---

* A kéziratokat az MTA könyvtárának kéziratárából Radnóti Miklósné engedélyével közöljük.

sept. 12. Péntek. d. u.

Epellen drága élelem csak most tudok írni
 Neked. Tegnap szünetem alatt elteremt meg ide,
 hajnalban indultam. Eppel még vele aludtam, nagy-
 bátársággal a szobámban és nem tudtam írni neked.
 Amint rohamtam, hogy csak úgy betudtam az ajtóba.
 Epellenem, ahogy megértem és epeket maradtam, hogy
 menjek az epitemre, fiatalok a postára. Körtöm
 a leveleket. Keressék, minis. Azt hittem meghalok.
 Meghellek nére a g-nél, haiba oda osztották be.
 Ott volt. Mondd edd Epp hogy köröngem meg neked.
 Te drága kintem. Itt kordom most a híven fölött
 és mai ártom elolvastam. Tudom hivatal, edd
 Te is gyorsan újra. Nézd milyen apró betűkkel
 írok, hogy sokat tudjak és ne legyen gyams. Szépen
 írok mai tudám, itt lakom mai, de kordom még
 min. Talán 15-én megnyitok, ha van elég jelentke-
 zés a más névre. Ha hit almát ebédellem és
 egy rúd szobalakat, amit Ma néin szomszolt be.
 Vigyáim: kell a pénze. Most ugyan itt vagyok 100-ot
 a nagybátám mert első hónap, de sok a kiadás.
 A drága epp kis luke, de 25 pengő. Nézd így néz
 ki drága:

Egyre az epe's edes. Ablaka nincs is. Itt mai
 keretem, his itt áll az astartomom a keret és az
 ajsám mellett az épeli szobáim és mások fenykeltet
 a régi. Drága. [Gyams volt mindjárt, hogy ifen
 olgó, báimifem má' is. Kát mai tudom miért.

Ortutay Radnótinak ezzel az albérletével kapcsolatban Tolnaihoz hasonlóan emlékezett: „A kis szoba ablaka utcára néz, s bizony mi elég sokszor visszaéltünk az alkalommal, hogy boros kedvünkben álmából fölzörgessük. Kedvetlen volt ilyenkor: korán kibontakozott benne a rend, a mérték és a tisztaság iránti igény. Mit mondjak a szobáról? Ez is eléggé kietlen, hosszúkás, téglalap alakú szoba, olcsó, régi bútorok, a szobában mindig alkonyi félhomály. A lakásnak egyetlen ékessége az néhány könyv, amelyre mindennél jobban vigyázott. Ezekben a szobácskákban is, jól emlékszem, mindig példás a tisztaság, az íróasztalon is minden a helyén.

Baróti Dezső is jól emlékezett a Zrínyi utcai lakásra. „Ebben a borongós hangulatú szobában láttam először költői műhelyének apró kellékeit, az élesre, könnyedén futóra kihelyezett ceruzákat, a gondosan negyedívre vágott olcsó, barnás fogalmazópapírokat, úgy bánt velük, mint pedáns mesterember a szerszámaival. Az íráshoz mindig egy kicsit szertartásosan kezdett hozzá. Gyakran ágyban írt, egy szellemes, maga szerkesztette kis íróasztalán, melyre gumiszalaggal erősítette rá az olcsó kéziratpapirost...”

Itt lakott 1933. december 15-éig, a félév végéig. A második félévre, 1934. február 1-jére már ekkor kivette a Bokor u. 2. sz. ház magasföldszinti szobáját. Ez lett legszínvonalasabb szegedi lakása; itt írta doktori értekezését (Radnóczy Miklós: *Kaffka Margit művészi fejlődése*. Szeged, 1934. 104 l.). Fölötte, a padlásszobában lakott barátja, Tolnai Gábor.

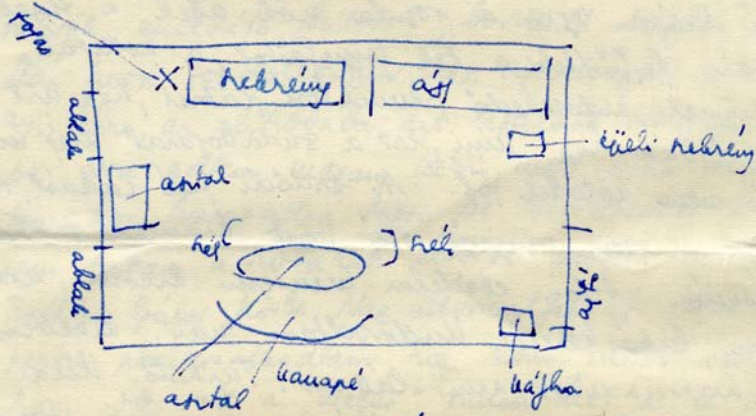
A kicsiny utca végén, a vasúti töltés aljában húzódik meg az emeletes, kertes családi ház. Valószínűleg a húszas években építtette tulajdonosa, Wolf Ferenc (1874–1944) tisztifőorvos. 1911-ben ugyanis még a Kölcsey u. 10-ben lakott, 1927-ben már itt. Különc ember volt; agglegény, tavasztól ősziig rövid nadrágban, mezítlábba fölvert szandálban kerékpározott a városban. Házának bejáratát kicsiny székelykapuval díszítette, de közben úgy hírllett, elszánt volksbundista. Ezért érthető, hogy a szovjet csapatok bevonulásának hírére, 1944. október 8-án este mérget vett be...

Ortutay így írta le a Bokor utcai lakást: „Reggelente az én tisztem volt a két nagyalvót fölkelteni, a kollégiumból jövet, hogy a nyelvészeti óráról el ne késsenek – az ébresztéshez mindegyre új meg új cseleket kellett kieszelnem. Ez már szép szoba volt, mind a kettő, tágas. Jó bútorok a szobákban, s az ablakokból vidéki kisvárosi tájakra láthatni, a ház alatt húzódott a vasúti töltés, s mindegyre hallatszott a vonatok hars füttyszava: közel volt a nagyállomás. Szerette Miklós ezt a szobáját, a furcsa házat is, s a világot járt főorvost, aki magányosan sétáltatta hatalmas kutyáját. A házban is, a lakásban is a főorvos utazási emlékeinek egzotikuma keveredett egy zárkózott családi ház és valami külföldi kis szálloda hangulatával. S mindez az álmos, lusta, széles Szegeden. A groteszk iránt fogékony szellemét szórakoztatta mindez. Erre a lakásására később is sokszor s derűvel emlékezett vissza.”

A lakótárs, Tolnai Gábor, 1969-ben, amikor a ház falán elhelyezett emléktáblát leleplezte, Radnóti rendszeretét emelte ki, mint olyan tulajdonságát, amely *szobáját és költészetét* egyszerre jellemezte. „Miklós kicsiny szobájában – mondotta – mindég rend honolt, akár egy patikában. Mint ahogy előbb és később is, legalább maga körül igyekezett rendet tartani, rendet teremteni: a fasizmus végső elaljasodása idején tragikus ellentmondásként a fenekestül felfordult világgal. Rend volt körülötte itt is, a Bokor utcai albérleti szobában, ahol jól érezte magát: szerette ezt a házat, az erdélyi építészetre emlékeztető konstrukcióját. Kedvelte a környék csendjét, amit legfeljebb a Makóról, a pályaudvar felé vagy felől

Elküldöm Neked Észlesem Pruday Gurkái! ki
idei kalendáriumát. Tegnap adták. Nem olyan ré-
pek a dalok, mint a régebbiekben, de az éteri egész
uagon nép. Ugye örülni fogsz neki?

Fáradt vagyok Főszáom, Lefektem. Még
kerajrolom neked ezt az átkozott robot. Ugye
megtalálj: Prája Élet.

No, nem igen vagyok Édes, minis annyira haj a bu-
tosítottaimok köröt, mint a rajon. Lefektem
Prája É. Jóval korraid. Kicsi fehélsődő Ész-
lesem Te. Prája Te.

MAZAR
FUDOMANY OF ALIAD ÉSIA
KONTYUTATA

kanyarodó vonatok füttyszava tört meg, s öröme tellett házigazdánk szenvedélyében: Wolf tiszti főorvos úrnak ugyanis óriási hanglemezyűjteménye volt, és esténként remek zenei alkotások lemezeit forgatta, s a zene foszlányai átszűrődtek Miklós szobájába is. Néhányszor meg is hívott bennünket a tiszti főorvos úr hatalmas, teremszámba menő szobájába – amely egyként volt háló-, dolgozószoba és zeneterem – muzsikát hallgatni.”

Alig ötven méterre esik ide a Bánomkert sor 7. sz. ház. Ma bérház. Valaha híres-hírhedt „közintézménye” volt a városnak: nyilvánosház volt, tulajdonosáról Angyal volt a neve. Radnóti 1934 augusztusában, az ötödik évre visszatérve a városba, rövid ideig itt vett ki szállást. Radnótit mindig izgatták a nevek; naplójából kis névgyűjteményt szedegtettem össze. Fífinek az utca nevét is egykori rendeltetésével hozta összefüggésbe. Valójában ez a szó, ez az országszerte gyakori név – birtoklástörténeti emlék, némi népetimológiával fűszerezve. A legrégebbi előfordulású *Bánom kertek* (1776) a latin *banum* (tiltás) jogi műszóra mennek vissza: amint ezt Szabó Dénes remek okfejtéssel kimutatta (1970), a földesurak a török után, a 18. században ilyen jogi eszközökkel igyekeztek saját kezükbe venni gazdaságukat.

Egy hónapot sem töltött az Angyalban Radnóti: már szeptember elsején a Horthy Miklós u. 22. sz. (ma Dózsa György u. 8. sz.) ház második emeletére költözött. Ott lakott karácsonyig.

1935-ben már csak tanári szakvizsgáira jött Szegedre. Ekkor a Kölcsey u. 5. sz. házban Kugler Józsefnétől vett ki néhány napra szobát; amikor pedig 1936 szeptemberében pedagógiai vizsgájára jött, a Kölcsey u. 10-ben Becsei András kereskedőtől.

Hol fordult meg még Szegeden Radnóti? Természetesen minden lépését nem tudhatjuk. De azokat a helyeket, ahol biztosan járt, még fölsorakoztathatom. Az egyetem központi épületében és az Ady téri egyetemen szinte napi rendszerességgel. A Hét vezér utcai munkásotthonban gyakran. Sík Sándornál a piarista rendházban, a mai Bolyai Intézetben (Tisza Lajos körút 82.); Ligeti Jenőéknél a mai akadémiai székházban (Somogyi u. 7.) és Eidus Bentian vendégszerető asztalánál (Fekete Sas u. 22.) esetenként. Két ízben pedig, 1933. december 17-én és 1939. február 5-én verseivel szerepelt a Dugonics Társaság föl-olvasóülésén a városháza közgyűlési termében.

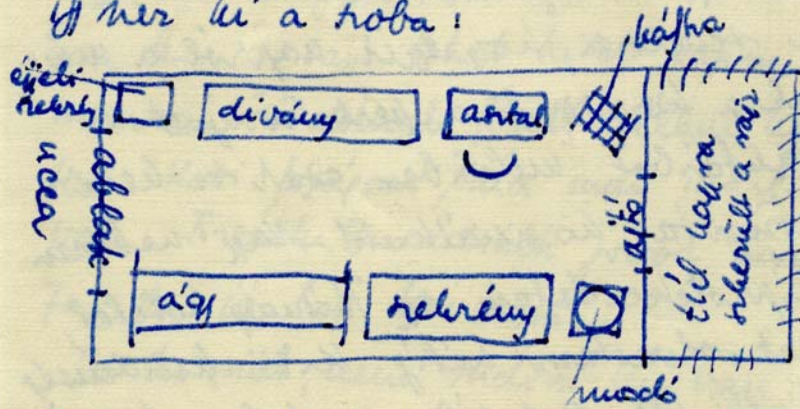
Ez utóbbi lehetett utolsó útja Szegeden.

SZEGEDI LAKÁSAI

- 1930. szeptember 12-től Széchenyi tér 8. I. 15. Jerney-ház.
- 1932. február elejétől Valéria (ma Bartók) tér 11. I. 3.
- 1932. március 1-jétől Zrínyi u. 8.
- 1934. február 1-jétől Bokor u. 2. (Wolf Ferenc főorvosnál)
- 1934 augusztusában Bánomkert sor 7.
- 1934. szeptember 1-jétől Horthy Miklós u. 22. (ma Dózsa György u. 8. sz.)
- 1935. május elejétől Kölcsey u. 5. (Kuglernénál)
- 1936 szeptemberében Kölcsey u. 10. I. 8. (Becseiéknél)

Keddi este.

Jórágnom édes, most itt ülök az
 új hobaimban, jó meleg, kényelmes,
 levetkőzve ülök az antaluán, felika-
 lát vilthűtő és nem fázom. Of robot-
 lan. Jó ez a páncélka, csak azt
 hiányos hisz kapu van. De hisz ez van
 a rendszer tényleg is. Nézd kislány,
 új ház ki a roba:

Perne nem ilyen széles szőnyeget, az új és
 a divány körött alig lehet elmozdítani. De
 hisz újtem akarok táncolni benne.

Így, új lehet szőnyeget az Emmi keze-
 lésére. Of levert vagyok. Ébéd után